

REGINA LAUKAITYTĖ

JUSTINAS STAUGAITIS – POLITIKAS*

Kunigą Just. Staugaitį į valstybės veikėjų rangą pakylėjo ne asmeninės pastangos, o Pirmojo pasaulinio karo metais susiklosčiusios aplinkybės. Pats jis nesirengė politiko karjerai, pagaliau Rusijos imperijoje katalikų kunigui iki 1905 m. tokios galimybės ir nebuvo. Baigęs Seinų dvasinę seminariją, jis ketino studijuoti, atsidėti mokslui, tuo tikslu net išvažiavo dirbti į Lenkiją, tačiau per 10 ten praleistų metų taip ir neatsirado galimybės palikti parapijas ir įstoti į kurį universitetą. Grįžęs į Lietuvą ėmėsi publicistikos, visuomeninės veiklos. Vokiečių okupacijos pradžioje jis – Pakuonio klebonas – nepasitraukė į Rusijos gilumą. Buvo žinomas kaip krikščionių demokratų srovės veikėjas, todėl 1917 m. vasarą jo kandidatūrą okupacinės vokiečių valdžios atstovai įtraukė į projektuojamą Pasitikėjimo tarybą. Po to, kai 1917 m. rugpjūtį Vilniuje susirinkus organizaciniam komitetui Lietuvos konferencijai sušaukti dr. Jurgis Šaulys pasiūlė Just. Staugaitį prezidiumo nariu, jis vėliau beveik dešimtmetį, iki pat 1926 m. pavasario, nebepaliko aukščiausių postų valstybės institucijose.

Just. Staugaičio politinę veiklą galima suskirstyti į du laikotarpius: 1917–1926 m. ir 1926–1943 m. Pirmuoju laikotarpiu jis buvo aukščiausių valdžios institucijų – Lietuvos Valstybės Tarybos, Steigiamojo ir I–II Seimų – vienas vadovų; antruoju – būdamas Telšių vyskupu gynė bažnytinius interesus. Šiame straipsnyje norime apžvelgti Just. Staugaičio veiklą valstybės institucijose ir vyskupo katedroje, išryškinti jo vaidmenį politiniame Lietuvos gyvenime ir politiko bruožus.

1915 m. iš krašto traukiantis Rusijos kariuomenei Lietuvai nušvito vil-tis išsivaduoti iš daugiau kaip šimtmetį trukusios priespaudos. Negausi lietuvių inteligentų grupė sėkmingai pasinaudojo abiejų okupantų – Ru-

* Straipsnis parengtas vykdant Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo remiamą projektą „Lietuvos krikšto įprasminimas ir refleksija: europėjimo šaltinių kritika, sistem-nimas, istoriografinis vaidmuo“.

sijos ir Vokietijos – karinėmis nesėkmėmis ir paskelbė Lietuvą nepriklausoma valstybe. Vienas valstybės kūrėjų buvo kunigas Just. Staugaitis. Jau Pirmojo pasaulinio karo pradžioje jam pakako politinės išvalgos pastebėti, kad „rusai karo laimėti negali, tad jam pasibaigus ne jie dalins malones savo pavergtosioms tautoms“¹, o svarbiausia – politinio takto derinant įvairių partijų ambicijas siekiant svarbaus tikslo.

Dar nuo 1905 m. rašydamas į lietuvių periodiką Just. Staugaitis savo poleminėje publicistikoje kaip niekas kitas buvo atribojęs dvi lietuvių politines sroves – „pirmeivius“ ir „katalikus“. Pastaruosius jis ragino telktis ir eliminuoti kairiuosius iš visuomeninio, ekonominio gyvenimo. Atrodė, kad Just. Staugaitis publicistas atmetė bet kokio kairiųjų ir dešiniųjų bendradarbiavimo galimybę. Tačiau Just. Staugaičio pažiūros anaipol nebuvo fundamentalistinės, kaip būtų buvę galima laukti iš jo publicistikos. Pradėjęs politinę veiklą Lietuvos Taryboje, jis labai realiai vertino kitų politinių partijų svorį ir gebėjo daryti kompromisus. Antai 1917 m. rugsėjį formuojant Lietuvos Tarybą jis pritarė siūlymui atšaukti du išrinktus kunigus ir jų vietas užleisti mažumoje atsidūrusiems kairiesiems².

Kaip politikas Just. Staugaitis subrendo Lietuvos Taryboje – dirbdamas joje (nuo 1918 m. vasario 16 d. buvo antrasis vicepirmininkas³) įgijo patyrimą vadovauti politikų diskusijoms, pasiekti politinį rezultatą priimant rezoliucijas ar sudarant specialias komisijas. Čia įgijo ir administravimo (dirbo Sveikatos ir Administracijos komisijose, 1918 m. pavasarį parengė valsčių sutvarkymo projektą⁴), ir diplomatinio darbo patirties (1918 m. spalį dalyvavo Lietuvių konferencijoje Šveicarijoje, 1919 m. birželį vyko į Paryžių ir Romą, kur ieškojo kelių Lietuvos valstybingumo pripažinimui).

Istorikai, atrodo, nėra iki galo išsiaiškinę Just. Staugaičio vaidmenį Lietuvos Taryboje siekiant atsikratyti konvencinių išpareigojimų Vokietijai. 1918 m. sausį kilus Tarybos krizei, keturi jos nariai – S. Kairys, S. Narutavičius, J. Vileišis ir M. Biržiška – pagrasino atsistatydinsią. Mat vokiečiai, išgavę gruodžio 11 d. konvencijų pažadus, manipuliavo jais Bresto taikos konferencijoje ir net neketino imtis politinių permainų Lietuvoje. Just. Staugaitis padarė viską, kad Taryba nesuirytų: sausio 27 d. buvo priimta jo

¹ J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, Vilnius, 2006 (II papildytas leidimas), p. 245.

² *Ibid.*, p. 253.

³ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai 1917–1918*, Vilnius, 1991, p. 210.

⁴ *Ibid.*, p. 240, 285.

pasiūlyta formuluotė, kad vokiečiams per tris savaites „tinkamai“ nepripažinus Lietuvos nepriklausomybės Taryba anuluos visus jiems įteiktus savo pasižadėjimus⁵. Ir iš tiesų po trijų savaičių buvo padarytas radikalus posūkis Tarybos politikoje – priimtas Vasario 16-osios aktas. Dabar sunku pasakyti, kiek jį lėmė sausio 27 d. Just. Staugaičio pasiūlyta formuluotė, vis dėlto galima manyti, jog tuomet trims savaitėms atidėjus apsisprendimą buvo užfiksuota dešiniųjų politinės alternatyvos galimybė, sudarytos priedaidos deryboms (kurias sėkmingai vedė P. Klimas). Tai, kad būtent Vasario 16-ąją Just. Staugaitis buvo išrinktas Tarybos antruoju vicepirmininku, leistų tvirtinti, jog jo vaidmuo rengiant nepriklausomybės paskelbimo strategiją nebuvo antraeilis.

Valstybės Taryboje Just. Staugaitis pasirodė kaip ryžtingas, veiklus politikas, nevengiantis rizikingų sprendimų. Antai 1918 m. liepą diskutuojant dėl monarchijos jis pripažino, kad „teisės išsirinkti monarchą mes neturime“, tačiau kartu tvirtino, kad „reikia padaryti tą drąsų žingsnį“⁶, galintį pagerinti Lietuvos situaciją Vokietijos politinio elito strategijoje.

Vėliau Just. Staugaitis buvo išrinktas Steigiamojo, I ir II Seimo nariu. Įdomu, kad trejuose rinkimuose buvo renkamas pagal partinius sąrašus vis kitoje apygardoje: Marijampolės, Telšių ir Kauno. Į Steigiamąjį Seimą (1920 05 15–1922 11 13) jis buvo išrinktas Marijampolės apygardoje (partiniame Krikščionių demokratų partijos ir kitų katalikų organizacijų sąrašė buvo įrašytas šeštoju)⁷, priklausė krikščionių demokratų blokui. Buvo šio Seimo antrasis vicepirmininkas, dirbo Konstitucijos ir Redakcijos komisijose.

Jo kandidatūra į I Seimą (1922 11 13–1923 03 13) buvo iškelta Ūkininkų sąjungos sąrašė Telšių rinkimų apygardoje (sąrašė buvo trečias⁸). 1922 m. lapkričio 21 d. jis buvo išrinktas laikinojo Seimo prezidiumo vicepirmininku, 1923 m. sausio 23 d. renkant nuolatinį ir kovo 6 d. atsisistatydinusį prezidiumą – antruoju vicepirmininku⁹. Be to, frakcija jį

⁵ *Ibid.*, p. 190.

⁶ *Ibid.*, p. 272–273.

⁷ Liet. Krikščionių – Demokratų Partijos, Ukininkų, Darbininkų, Kat. Moterų ir jaunių Pavasario sąjungų įteiktasai sąrašas, *Laisvė*, 1920, Nr. 72, p. 1.

⁸ Rinkimų į Seimą apygardų „Ukininkų sąjungos“ sąrašai, *Laisvė*, 1922 10 06, p. 2.

⁹ *I Seimo stenogramos*, 1922 11 21, 3 posėdis; 1923 01 23, 20 posėdis; 1923 03 06, 32 posėdis.

delegavo į Užsienio reikalų ir Statuto komisijas. Rinkimuose į II Seimą (1923 06 05 – 1926 03 26) Just. Staugaitis kandidavo Kauno rinkimų apygardoje (Ūkininkų sąjungos sąrašė buvo antras)¹⁰. Dirbo Užsienio reikalų, Statuto, Švietimo ir kitose komisijose, kurių laiką – ir Redakcijos komisijoje. 1923 m. liepos 10 d. buvo išrinktas Seimo pirmininku¹¹, 1924 m. spalio 1 d. Seimui susirinkus į naują sesiją po atostogų, Just. Staugaitis vėl buvo išrinktas pirmininku; 1925 m. sausio 27, balandžio 21, rugsėjo 25 ir 1926 m. vasario 9 d. buvo renkamas pirmuoju vicepirmininku¹². Krikščionių demokratų blokui nuvertus Seimo pirmininką dr. Joną Staugaitį ir sušaukus nepaprastąją sesiją, 1926 m. kovo 5 d. pirmininko postą vėl užėmė Just. Staugaitis¹³.

Just. Staugaitis buvo geras publicistas, puikiai valdė plunksną, todėl ir kalbėdamas Seime aiškiai formulavo savo mintis. Paprastai sakydavo ilgokas iš anksto parengtas kalbas. Neieškodamas žodžio kišenėje, gebėjo kalbėti ekspromptu, taikliai atsikirsti į opozicijos replikas, tad dažnai sulaukdavo dešinėsios Seimo pusės plojimų. Vis dėlto jis nebuvo iš viešumą ypač mėgusių politikų, kurie dažnai ir įvairiausiai klausimais pasisakydavo posėdžiuose, aktyviai diskutuodavo. Peržiūrėjus Valstybės Tarybos, Steigiamojo ir I–II Seimo stenogramas susidaro įspūdis, kad jis vis rečiau ir rečiau pasirodydavo tribūnoje ir išsakydavo savo nuomonę kuriuo nors klausimu. Tai galima paaiškinti tuo, kad krikščionims demokratams turint Seimuose daugumą sėkmingai buvo įgyvendinamas Just. Staugaičio politikos credo: „Daugiau reikia klausyti Dievo, negu žmonių“, vykdyta Bažnyčiai ir katalikų gyventojų daugumai palanki politika.

Steigiamajame Seime, kuriame buvo kuriami valstybės pamatai, jis dalyvavo gana aktyviai: kalbėdavo plenariniuose posėdžiuose, įsijungdavo į diskusijas švietimo, žemės reformos, Konstitucijos bei užsienio politikos klausimais. Bene daugiausia dėmesio skyrė Konstitucijai, dirbo ją rengusioje komisijoje, tad ne kartą išsamiai aptarė pagrindinius jos principus, pasiūlydavo ir naujų dalykų (pvz., tai, kad prezidentą rinktų ne Seimas,

¹⁰ Rinkimai Seiman, *Laisvė*, 1923 04 11, p. 3; Rinkimų į Seimą I-je, III-je ir IV apygardoje Ūkininkų Sąjungos kandidatų sąrašai, *Laisvė*, 1923 04 24, p. 2.

¹¹ *II Seimo stenogramos*, 1923 07 10, 11 posėdis.

¹² *Ibid.*, 1924 10 01, 120 posėdis; 1925 01 27, 154 posėdis; 1925 04 21, 176 posėdis; 1925 09 25, 195 posėdis; 1926 02 09, 231 posėdis.

¹³ *Ibid.*, 1926 03 05, 238 posėdis.

o visa tauta¹⁴, pasisakė už ilgesnę Seimo darbo kadenciją, siūlydamas vertinti atstovų įgytą patirtį ir neišlaidauti dažniems rinkimams¹⁵. Jis pritarė Konstitucijos rengėjų sumanymui leisti Lietuvos tautinėms mažumoms turėti vyriausybėje ministrus, tačiau siūlė tokią teisę suteikti ne 5, bet 10 proc. šalies piliečių sudarančiai kitataučių mažumai¹⁶ (reikia pastebėti, kad tokių gausių mažumų Lietuvoje tuo metu nebuvo).

Svarstant Konstitucijos ir pradinių mokyklų įstatymo projektus, Steigiamajame Seime ilgai diskutuota dėl tikybos įtraukimo į mokyklų programas. Just. Staugaitis siūlė skatinti privačią iniciatyvą, valstybei nepriklausomybės pradžioje stokojant išteklių kurti valstybines mokyklas, paremti privačias. Jis buvo įsitikinęs, kad „praktikoj mokyklos atskirti nuo katalikų tikybos negalima“, tačiau skirtingai nuo kitų krikščionių demokratų bloko atstovų sutiko, kad tėvams reikalaujant vaikai turi būti atleidžiami nuo tikybos pamokų¹⁷.

Just. Staugačiui – jau kanauninkui – vyriausiam atstovui, teko garbė vadovauti iškilmingam I Seimo atidarymo posėdžiui, kuris vyko 56-ojo jo gimtadienio išvakarėse. Savo prakalboje jis apžvelgė Steigiamojo Seimo padarytus darbus ir nurodė naujojo Seimo uždavinius, daugiausiai socialinius¹⁸. Kadangi frakcijoms ne iš karto pavyko susitarti dėl vietų prezidiume, Just. Staugaitis vadovavo dar dviem I Seimo posėdžiams. Neilgai veikusiame I Seime jis buvo vicepirmininkas, daugiausiai rūpinosi Seimo statuto parengimu¹⁹, tačiau iki darbo pabaigos jis nebuvo parengtas.

II Seime Just. Staugaitis taip pat priklausė Ūkininkų sąjungos frakcijai. Skirtingai nei Steigiamajame ir I Seimuose, diskusijose nedalyvaudavo, sakydavo vien oficialias kalbas. Antai 1924 m. Vasario 16-osios iškilmingame posėdyje pozityviai įvertino Lietuvos valstybės 6 metų raidą²⁰, 1926 m.

¹⁴ *Steigiamojo Seimo stenogramos*, 1922 02 24, 176 posėdis. Vėliau opozicijai atsisakant balsuoti už prezidento instituciją, jis keletą kartų ją gynė kaip Konstitucijos garantą (1922 03 17, 03 22); už prezidento instituciją balsavo ir priimant Laikinąją Lietuvos Konstituciją 1920.

¹⁵ *Ibid.*, 1922 07 04, 218 posėdis.

¹⁶ *Steigiamojo Seimo stenogramos*, 1922 04 05, 193 posėdis.

¹⁷ *Ibid.*, 1921 04 08, 04 12

¹⁸ *I Seimo stenogramos*, 1922 11 13, 1 posėdis.

¹⁹ *Ibid.*, 1922 12 01, 6 posėdis, 1923 02 06, 25 posėdis.

²⁰ *II Seimo stenogramos*, 1924 02 16, 67 posėdis.

Vasario 16-ąją taip pat apžvelgė svarbiausius valstybės pasiekimus, nenuitylėdamas problemų: Vilniaus ir Klaipėdos, sveikatos ir socialinės globos, paramos 30 000 naujakurių²¹. 1926 m. pradžioje II Seimo pirmininku išrinkus dr. Joną Staugaitį ir prasidėjus chaosui, Just. Staugaitis pritarė Krikščionių demokratų bloko siūlymui šaukti naują sesiją (mat kiekvienos naujos sesijos pradžioje pirmininkas būdavo perrenkamas), nes Jonas Staugaitis neįstengė įveikti Seimo ir jo paties prestižą menkinančios krizės²².

Būdamas vicepirmininkas ir pirmininkas, Just. Staugaitis vadovavo daugeliui Seimo posėdžių, dažnai primindamas atstovams procedūrinius dalykus, Seimo statutą. Anot liaudininkų atstovo Zigmo Toliušio, „jis buvo griežčiausias iš visų Seimo pirmininkų ir nešykštėdavo atstovams, kurie savo kalbose nukrypdavo nuo temos, išpėjimų bei pastabų“²³.

Valstybės kūrimo pradžioje Just. Staugaičiui ne kartą teko atlikti diplomatinės misijas. Bent tris kartus jis lankėsi Vatikane: 1919 m. parašė ir įteikė popiežiui Benediktui XV memorandumą apie Lietuvos Bažnyčios reikalus, informavo apie santykius su Lenkija²⁴. 1920 m. spalį jis kartu su Steigiamojo Seimo frakcijų atstovais M. Sleževičiumi, V. Čepinskiu ir M. Soloveičiku lankėsi Londone, Paryžiuje ir Romoje, kur susitiko su aukštais Užsienio reikalų ministerijų pareigūnais, įtakingais žydų organizacijų atstovais. Ši delegacija siekė Lietuvos pripažinimo *de jure*, taip pat supažindinti Vakarų Europos diplomatus su okupuoto Vilniaus krašto problema. Vatikane delegacijos narius priėmė popiežius Benediktas XV ir valstybės sekretorius kardinolas Pietro Gasparri. 1924 m. gruodį Seimo pirmininko Just. Staugaičio vadovaujama delegacija (kartu vyko kanauninkas J. Kukta, administravęs Lietuvos pusėje likusią Vilniaus arkivyskupijos dalį, prof. S. Šalkauskis ir kanauninkas prof. B. Čėsnyš) išvyko į Vatikaną išsiaiškinti, kokią poziciją Vatikanas užima Vilniaus klausimu rengiant konkordatą su Lenkija. Nežinia, kokios taktikos buvo numatę laikytis Lietuvos pasiuntiniai, ar tikrai „buvo pavojus, kad dėl Vilniaus mes kelsime ginčus ir pas

²¹ *Ibid.*, 1926 02 16, 233 posėdis.

²² *Ibid.*, 1926 02 26, 236 posėdis.

²³ Z. Toliušis, Vyskupas Justinas Staugaitis, Lietuvos M. Mažvydo nacionalinės bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 66, b. 29, l. 1.

²⁴ J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 278–283.

patį Šv. Tėvą²⁵. Gali būti, vizitas Vatikane, pokalbis su kardinolu P. Gasparri (popiežius nepaskyrė Lietuvos pasiuntiniams privačios audiencijos) gerokai sušvelnino Just. Staugaičio poziciją, vėliau jis buvo vienas nedaugelio lietuvių politikų, pateisusių Vatikano diplomatiją. Anot jo, natūralu, kad Apaštalų Sostas „daugiau atsižiūri į Lenkus, negu į Lietuvius“, nes Lenkijoje katalikų žymiai daugiau, be to, konkordatas neužkirtęs kelio Vilniui atgauti²⁶. Toks blaivus padėties vertinimas neabejotinai nulėmė Just. Staugaičio bažnytinę karjerą.

1926 m. balandžio 4 d. popiežiui Pijui XI įsteigus Lietuvos bažnytinę provinciją, prelatas Just. Staugaitis buvo paskirtas naujai sukurtos Telšių vyskupijos ordinaru ir Klaipėdos prelatūros valdytoju. Įdomu, kad jo kandidatūra (su Juozapo Kuktos) buvo aptariama ir ieškant, ką paskirti į Kauno metropolito katedrą. Anot vyskupo P. Būčio, „Staugaičio nebuvo galima skirti arkivyskupu, nes būtų atskilę ir triukšmą kėlę dalis Žemaičių vyskupijos kunigų“²⁷. Paskirtas vyskupu, jis sudarė vyskupijos kuriją, įsteigė dvasinę seminariją ir sutelkė jos profesūrą, pastatė rūmus.

Lietuvoje tai išimtinis atvejis, kai aukšto rango politikas – Seimo pirmininkas – tapo vyskupu (jo politinę karjerą galima palyginti nebent su Mečislovo Reinio, kuris 1926 m. taip pat tapo vyskupu, tačiau palyginus su Just. Staugaičiu politikoje buvo „naujokas“, – apie pusę metų Leono Bistro vadovaujama Kabinete užėmė užsienio reikalų ministro postą). Mat toli gražu ne visiems kunigams pavyko suderinti dvasines ir pasaulietines savo pareigas, dauguma išitraukusių į politiką, valstybės valdymą dvasininkų gerokai nutolo nuo kunigyستės. Antai pirmieji kunigai politikai Vytautas Dzimidavičius, Juozas Purickis, Vladas Jurgutis, Adomas Vilimas, Izidorius Tamošaitis atsisakė dvasinio luomo, nemažai kitų liko jame formaliai. Just. Staugaitis ne tik gebėjo suderinti aukšto valdininko pareigas su Aukštosios Panemunės klebono priedermėm, bet, kaip jau minėta, nepradėjo kritikuoti Vatikano dėl konkordato su Lenkija. Nors buvo žinomas krikščionių demokratų veikėjas, vienas šios partijos politinės linijos formuotojų, kaip žinoma, neįėjo nei į LKDP, nei į Ūkininkų sąjungos centrinius valdymo organus, t. y. kaip dvasininkas išlaikė tam tikrą distanciją su „grynąja“ politika.

²⁵ *Ibid.*, p. 314.

²⁶ Panenupis [Just. Staugaitis], *Ar tiesos ieškojimas ar neteisingas užsipuolimas?* Kaunas, 1925, p. 18.

²⁷ *Vyskupo P. Būčio atsiminimai*, Chicago, t. 2, 1966, p. 74.

Tapęs vyskupu, Just. Staugaitis nenutolo nuo politikos. Tik šį kartą jam teko atstovauti ne valstybės, o bažnytiniams interesams. Bažnyčios ir valstybės santykius Lietuvoje reglamentavo 1927 m. sudarytas konkordatas su Vatikanu. Jį pasirašiusi tautininkų valdžia savaip interpretavo konkordato straipsnius ir netrukus įsisenėjo keletas problemų, komplikavusių vyskupų santykius su valdžios institucijomis. Bažnyčios vadovybė negalėjo taikstyti su katalikų ekonominių organizacijų, mokyklų uždarymu, Teologijos-filosofijos fakulteto veiklos ribojimu. Konfliktas ypač sustiprėjo 1930 m. švietimo ministrui uždraudus mokyklose ateitininkų kuopeles. Just. Staugaitis dažnai važinėjo iš Telšių į Kauną, dalyvaudavo vyskupų pasitarimuose, rengdavo ganytojų laiškų, memorandumų projektus, lankydavo ministrus ir premjerus, Vatikano atstovus, mėgindamas susitarti dėl ginčijamų klausimų. Vis dėlto iki pat 1940 m. Bažnyčios susitarimo su valdžia dėl svarbiausių katalikų akcijos principų pasiekti nepavyko.

Neabejotina, kad, susidūrę su vieninga ordinariato reakcija, tautininkai nebūtų drįsę taip radikaliai varžyti katalikų organizacijų, Teologijos-filosofijos fakulteto. Savo atsiminimuose Just. Staugaitis pripažino, kad vyskupai neturėjo vienodo požiūrio: „vienai norėjo žalingą tautininkų politiką smarkiai kritikuoti, kiti buvo švelnesnės politikos šalininkai. Aš, prisipažįstu, priklausiau pirmiesiems“²⁸, – rašė jis. Vis dėlto ir čia Just. Staugaitis ilgai ieškojo kompromiso, nebuvo toks nesutaikomas tautininkų oponentas, kaip Panevėžio vyskupas Kazimieras Paltarokas. Jis gana ilgai balansavo tarp „vienos episkopato pusės ir kitos“²⁹: išleido keletą laiškų vyskupijos dvasininkams, ganytojo laiškų, kuriuose alegoriškai, metaforomis, tačiau gana aiškiai kritikavo tautininkų valdžios politiką, ypač auklėjant jaunąją kartą. Vis dėlto dalyvavo 1936 m. surengtuose nedemokratinuose rinkimuose į IV Seimą, kurį pats vėliau pavadino „Seimo parodija“³⁰. Tik tautininkams priėmus naują Konstituciją, smarkiai apribojusią katalikų akciją, Just. Staugaitis galutinai nusivylė jų valdžia, neatmetė nepaklusnumo jai galimybes. „Tačiau ir valdžia turi nepamiršti, kad aukščiausias ir jos Viešpats yra Dievas. Jos įstatymai ar įsakymai turi būti suderinti su Dievo įsakymais ir neturi pažeisti amžinųjų Bažnyčios teisių. Priešingu atveju,

²⁸ J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 355.

²⁹ K. Paltarokas, *Gyvenimo bruožai*, Vilnius, 2005, p. 188.

³⁰ *Ibid.*, p. 149; J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 367.

valdžia neturėtų teisės iš piliečių reikalauti klusnumo“, – rašė 1938 m. ganytojo laiške³¹.

Apie Just. Staugaičio veiklą paskutiniaisiais gyvenimo metais, sutapusiais su tragiškais valstybės žlugimo įvykiais, beveik nieko nežinoma. Nežinia, kaip jis sutiko 1940 m. vasaros įvykius, kokia buvo jo nuomonė apie M. Krupavičiaus memorandumą sovietų valdžios institucijoms „Katalikų su komunistais bendradarbiavimo reikalu“. Valdant sovietams, jis nesijautė saugus, pasak prelado Justino Juodaičio, „jau buvo kaip ir paruoštas išvežti“, tačiau karo išvakarėse spėjo pasislėpti Suvalkijoje. Vokiečių okupacijos pradžioje grįžęs į Telšius su vyskupu Vincentu Borisevičiumi slėpė savo rūmuose žydus³². Paskutiniame ganytojo laiške, išleistame 1941 m. liepą, bolševikų viešpatavimo metus Lietuvoje įvertino kaip labai pelnytą Dievo bausmę, ragino šelpti nukentėjusius nuo karo, smerkė kerštavimą, kėsinimąsi į svetimą turtą³³. Jam vėl teko ieškoti kompromiso su valdžios atstovais: mėginant išvaduoti du gestapo suimtus vyskupijos kunigus, 1943 m. liepos pradžioje generalinis komisaras Adrianas Rentelnas iškėlė sąlygą – parašyti prieš bolševikus nukreiptą ganytojo laišką, paraginti jaunimą kovoti vokiečių armijoje (po nepavykusios lietuvių mobilizacijos į SS legioną)³⁴. Tad tik netikėtai užklupusi mirtis tų metų liepos 8 d. išvadavo Just. Staugaitį nuo sunkios politiko naštos.

* * *

Apibendrinant reikia pasakyti, kad nors Just. Staugaitis užėmė svarbius valstybinius postus, tarp tarpukario lietuvių politikų jis nebuvo labai ryški „žvaigždė“, jį gerokai nustelbė kiti krikščionys demokratai (M. Krupavičius, A. Šmulkštys, A. Stulginskis, L. Bistras). Tai tikriausiai nulėmė tai, kad eidamas politines pareigas Just. Staugaitis liko ir savosios Aukštosios Panemunės parapijos klebonu, niekada nenutolo nuo bažnytinių pareigų. Jis neįėjo į kurios nors politinės organizacijos centrinius valdymo organus, t. y. kaip dvasininkas išlaikė tam tikrą distanciją su „grynąja“

³¹ Just. Staugaičio 1938 m. vasario 8 d. ganytojo laiškas, J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 468.

³² J. Juodaitis, *Praeities šešėliai*, Vilnius, 2006, p. 42-43.

³³ Telšių vyskupo ganytojo laiškas tikintiesiems, 1941 m. liepos 12 d., in: J. Staugaitis, *Mano atsiminimai*, p. 518-523.

³⁴ J. Juodaitis, *Praeities šešėliai*, p. 45, 54.

politika. Buvo konstruktyvus, į kompromisus linkęs politikas, realistas, lemiamų valstybės gyvenimo įvykių metu siekęs įvairių politinių jėgų konsensuso. Jis nemažai prisidėjo prie Lietuvos valstybingumo kūrimo: buvo Vasario 16-osios akto signataras, 1920–1922 m. dirbo prie Konstitucijos projekto, tobulino Seimo statutą, daug prisidėjo prie teisinių pagrindų kūrimo pirmuosiuose demokratiniuose Seimuose.

Politiko patirtis jam praverė ir tapus vyskupu. Tiesa, bažnytiniame gyvenime daugiau pasiekė nelaukdamas valdžios malonės: iš vyskupijos vidaus išteklių įsteigė dvasinę seminariją, leido spaudą. Tautininkams ribojant katalikybės socialinę įtaką, ordinarams nepavyko apsaugoti krikščionių demokratų bloko valdymo laikotarpiu įgyto pranašumo. Bažnyčia, dvasininkai Lietuvoje niekada nebeturėjo tokios įtakos kaip iki 1926 m. pavasario, kai jos politinio gyvenimo priešakyje stovėjo krikščionys demokratai ir Just. Staugaitis.

JUSTINAS STAUGAITIS – POLITICAL FIGURE

Regina Laukaitytė

Summary

The article analyzes the political activities of the famous Christian Democratic political figure Bishop of Telšiai Justinas Staugaitis. In 1917–1926 he was one of the leaders of the highest state institutions – Lithuania’s State Council and Seimas (parliament). In 1926–1943 as the Bishop of Telšiai he defended church interests. He was a constructive, willing to enter into compromises politician, a realist who at the critical period for the state sought to form a consensus in the various political forces. He contributed considerably to the creation of Lithuania’s statehood. He was a signatory of the Act of Independence, who in 1920–1922 was involved in the creation of the project of the Constitution, improved the statutes of the Seimas and also helped to form the legal foundations of the first democratic Seimas.

Staugaitis did not become a member of the central ruling organs of any political organization, i.e. as a priest he preserved a certain distance from „pure politics.“ His experience in political matters was very useful when he became the Bishop of Telšiai. Together with the other ordinaries (bishops) he prepared pastoral letters, projects of memoranda, tried to come to agreements with the Nationalist government on debatable questions. Nevertheless, up to 1940 he did not succeed in getting an agreement between the authorities and the Church on the most important principles of Catholic activities.